

Ks. Wojciech Góralski, *Iudicis est ius dicere...* Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK) w najnowszym orzecznictwie Roty Rzymskiej (2018–2021), Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022, ss. 248

Fr. Wojciech Góralski, *Iudicis est ius dicere... Exclusion of the indissolubility of marriage (can. 1101 Art. 2 CCP) in the latest jurisprudence of the Roman Rota (2018–2021)*, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022, p. 248

Кс. Войцех Гуральски, *Iudicis est ius dicere... Исключение нерасторжимости брака (кан. 1101 § 2 Кодекса канонического права) в новейшей судебной практике Апостольского трибунала Римской Роты (2018–2021)*, Wydawnictwo Bernardinum, Пелплин 2022, 248 с.

О. Войцех Гуральський, *Iudicis est ius dicere... Виключення нерозривності шлюбу (кан. 1101 § 2 КПК) в найновішій юриспруденції Римської Роти (2018–2021)*, Wydawnictwo Bernardinum, Пелплін 2022, ст. 248

KS. RYSZARD SZTYCHMILER

Prof. dr hab., Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
e-mail: ryszard.sztychmiler@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6441-3291>

Do rąk czytelników, zwłaszcza kanonistów, oddano ostatnio interesującą publikację zawierającą analizy najnowszych orzeczeń Roty Rzymskiej, tj. z lat 2018–2021, wyrokowanych z tytułu wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK). Jej autor, ks. prof. zw. Wojciech Góralski, jest sędzią w Sądzie Biskupim w Płocku, wybitnym znawcą tej problematyki, kierownikiem Zakładu Kościelnego Prawa Rodzinnego na UKSW, założycielem półrocznika naukowego „Ius Matrimoniale”. Opublikował ponad 30 monografii oraz ponad 1300 innych prac naukowych i popularnonaukowych.

Prezentowana tu książka została starannie wydana w 2022 r. przez Wydawnictwo Bernardinum w Pelplinie. Jej recenzentami wydawniczymi są dwaj znakomici kanoniści – ks. prof. Józef Krukowski i ks. prof. Tomasz Rozkrut. Publikacja obejmuje: wstęp (s. 9–12), dwanaście rozdziałów merytorycznych (s. 13–230), zakończenie (s. 231–235), bibliografię (s. 237–244), wykaz ważniejszych skrótów (s. 245) oraz spisy treści: po polsku (s. 5–7) i po włosku (s. 246–249).

We wstępie Autor przypomina, że wymóg nierozzerwalności małżeństwa wynika z prawa naturalnego, który z racji sakramentalności małżeństwa został w prawie Kościoła dodatkowo wzmocniony; dlatego jego wykluczenie powoduje nieważność zawieranego małżeństwa. Wielkie znaczenie opracowanego przez Autora tematu

podkreślają dwa fakty: 1) częstotliwość rozpatrywania przez Rotę Rzymską spraw z tytułu wykluczenia dobra nierozzerwalności (np. w roku 2012 było 39 orzeczeń z tego tytułu na 195 rozpatrywanych spraw), 2) wyroki Roty Rzymskiej są uzupełniającym źródłem prawa (kan. 19 KPK) i „pomagają w poprawnym interpretowaniu prawa małżeńskiego” (s. 12, przemówienie papieża Franciszka do Roty w dn. 29.01.2019 r.).

W zasadniczej części rozprawy Autor przytacza istotne treści oraz analizuje 12 najnowszych, jeszcze nieopublikowanych, wyroków Roty Rzymskiej z lat 2018–2021, rozpatrywanych z tytułu wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa, udostępnionych mu przez cenionego sędziego audytora Roty Rzymskiej, ks. prof. prałata Grzegorza Erlebacha, oczywiście za zgodą ich autorów. W pięciu tych sprawach zapadły wyroki stwierdzające nieważność małżeństwa, a w siedmiu potwierdzono ważność małżeństwa. Analizę każdej sprawy ks. prof. Góralski przedstawia w trzech aspektach: motywy prawne, motywy faktyczne i uwagi do wyroku. Wszystkie wnioski są dobrze uzasadnione i przekonujące. Trudno tylko zgodzić się z poglądem, że do istoty małżeństwa należy także jego wieczystość (s. 11), bowiem wiąże ono tylko do śmierci jednego z małżonków.

W pierwszej z omawianych spraw sędzia *ponens* wyróżnia trzy formy wykluczenia *bonum sacramenti*, co wydaje się nieco sztuczne, gdyż dwie pierwsze formy są bardzo podobne (odrzuć trwałości i chęć zawarcia związku tylko na pewien czas), a trzecia to zastrzeżenie sobie prawa do rozwodu (s. 17 i 27). Bardzo interesujący jest drugi analizowany proces i ostateczny w nim wyrok z dnia 15 lutego 2019 r. (s. 29–41). Małżeństwo zawierano w 1990 r., trwało ono do 1995 r., a w 1998 r. strony uzyskały rozwód cywilny i powódka złożyła (do Trybunału Regionalnego Triveneto) skargę o jego nieważność m.in. z tytułu wykluczenia przez pozwanego nierozzerwalności małżeństwa. W pierwszej instancji (po przesłuchaniu stron i 8 świadków) zapadł wyrok pozytywny, a po apelacji obrońcy wężła małżeńskiego, w drugiej instancji zapadł wyrok negatywny. Gdy po 14 latach powódka wniosła opóźnioną apelację, znów zapadł wyrok pozytywny. Budzące zastrzeżenia było to, że Rota nie dołączyła klauzuli zakazującej zawarcia nowego małżeństwa z uwagi na zaawansowany wiek stron, gdy te miały po 51 lat (s. 30). Z argumentów prawnych redaktora wyroku, przytoczonych przez ks. prof. Góralskiego, wypada przywołać opinię wynikającą z kan. 1101 § 2 oraz kan. 1056, że „nieważność zgody małżeńskiej wynika nie tylko wówczas, gdy nierozzerwalność jest wykluczana absolutnie, czyli w każdym przypadku, lecz również, co zdarza się znacznie częściej, gdy zerwanie wężła małżeńskiego ma charakter warunkowy, zależąc od jakiegoś przyszłego i nieznanego wydarzenia (zazwyczaj niechcianego, by się zweryfikowało)” (s. 31). Wykluczenie może zostać dokonane pozytywnym aktem woli bezpośrednim, czyli wyraźnym albo pośrednim, tj. domyślnym. Zawsze

jednak akt symulacyjny winien determinować wolę. Redaktor wyroku przypomina ponadto, iż na dowodzenie symulacji składają się: przyznanie domniemanego symulanta, dalsza i bliższa przyczyna symulacji, różna od przyczyny zawierania oraz okoliczności (przed, podczas i po zawieraniu małżeństwa) wskazujące na prawdopodobieństwo symulacji. W badanej sprawie duże znaczenie miała wielka siła i moc przyczyny dalszej symulacji (jego mocne przekonanie o rozerwalności małżeństwa). *Ponens* przypomniał, że zwyczajny błąd nie narusza zgody małżeńskiej. Jednak „gdy błąd dogłębnie i całkowicie opanowuje umysł kontrahenta, tak iż z konieczności determinuje wolę (kan. 1099 KPK)”, czyni on małżeństwo nieważnym (s. 39). Ksiądz prof. Góralski w swoich uwagach zaznacza wyraźnie, że nieporozumieniem byłoby traktowanie błędu determinującego wolę jako wykluczenie nierozzerwalności (czy innego istotnego przymiotu małżeństwa). Ważne znaczenie w badanej sprawie miały jednakowe zeznania powódki w każdej z trzech instancji oraz popierające je zeznania świadków (s. 41).

W kolejnym wyroku (z dnia 3.04.2019 r.) *ponens* podkreślił wielkie znaczenie pozasądowego lub sądowego wyznania symulanta z okresu niepodejrzanego, potwierdzone przez wiarygodnych świadków (s. 45). W wyroku tym nie potwierdzono pozornej zgody, lecz – po wykorzystaniu czterech opinii biegłych, sprzecznych ze sobą – orzeczono nieważność małżeństwa z dodanego tytułu niezdolności pooda do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (s. 53).

W rozdziale IV podkreślił Autor stwierdzenie *ponensa*, iż nie wystarcza samo przyznanie sądowe symulanta, gdyż może ono być wątpliwe, ale wymagane są ponadto wiarygodne świadectwa pochodzące z okresu niepodejrzanego, a także dowód pośredni, ustalenie przyczyny dalszej i bliższej symulacji, różnej od przyczyny zawierania (s. 60). Zwrócono też uwagę, że dążenie rzekomego symulanta do pogodzenia się ze współmałżonkiem, w trakcie procesu o rozwód lub o nieważność, świadczy o braku symulacji (s. 65).

Opisany w rozdz. V wyrok z dnia 21.05.2019 r. rozpatrywany był w Rocie jako w trzeciej instancji, przy czym w każdej instancji apelacyjnej uzupełniano zeznania stron i świadków. Podkreślono w nim, że ani przewidywanie rozpadu małżeństwa, nawet pewnego, ani przekonania sprzyjające rozwodowi nie są wykluczeniem nierozzerwalności małżeństwa, gdyż stanowią one tylko akty intelektu, a nie woli. Z kolei inaczej jest, gdy ktoś pozytywnym aktem woli zamierza zawrzeć trwałe małżeństwo (s. 71–72). Inną figurą prawną jest błąd determinujący wolę, np. ze względu na nieznaną treść wiary katolickiej, którego skutek został określony w kan. 1099 KPK. Podkreślono także, że o prawdziwości symulacji może świadczyć bardzo znacząca przyczyna zawierania małżeństwa (s. 74). Sędziowie rotalni uznali domyślne wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa, gdy nuturient „nie

znał podstaw chrześcijańskiej wiary i dlatego nie mógł powziąć prawdziwej zgody na święty i wieczysty węzeł małżeństwa” (s. 75). Wyjątkowo dokładnie prezentuje Autor motywy faktyczne tegoż wyroku, ponieważ dobrze uzasadniają one wydanie drugiego wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa. W swoich uwagach do tego wyroku ks. prof. Góralski podkreśla, że praktyka ponownego przesłuchania, przynajmniej stron, w kolejnych instancjach jest pożyteczna. W wyroku tym wskazano dowód bezpośredni i pośredni.

Rozdziały VI i VII zawierają analizy dwu wyroków rotalnych (z 2019 i 2020 r.) potwierdzających ważność małżeństwa. W pierwszym z nich *ponens* przypomina kryteria całkowitego wykluczenia małżeństwa i wykluczenia nierozzerwalności. Na przykład błędne wyobrażenia o małżeństwie mogą być oceniane jako przyczyna dalsza symulacji. Przyznano, że czasem w stanie faktycznym trudno jest odróżnić błąd determinujący wolę od symulacji (s. 92). Ważne są w tym wyroku rozróżnienia poszczególnych środków dowodowych, jak również szeroka analiza wartości dowodowej deklaracji stron o symulacji (s. 94–98). Ważne jest także określenie kryteriów wiarygodności wewnętrznej i zewnętrznej oświadczenia strony procesowej. W sprawie tej trudno było dotrzeć do prawdy obiektywnej, bowiem strony procesowe walczyły ze sobą. Cenna jest uwaga Autora, że nowy kan. 1678 § 1 zawiera dyspozycję radykalnie inną od tej zawartej w dawniejszym kan. 1679 KPK (s. 104). Warto dodać, że w wyroku z dnia 20.02.2020 r. jego redaktor zamieścił wyjaśnienie istoty symulacji częściowej i symulacji całkowitej. Podkreślił m.in., że do symulacji nie wystarcza inercja woli, nierozważanie i niechcenie czegoś, ale znaczenie ma tylko „chcenie” czegoś przeciwnego małżeństwu. W opisie tego wyroku występuje niekonsekwencja, gdyż na początku zapisano, że w Rocie zapadł wyrok „non constare”, a dalej stwierdzono, że był to wyrok „constare” (por. s. 108 i 118). Z treści wyroku wynika, że był to raczej wyrok afirmatywny.

Interesująca jest analiza wyroku z dnia 16.06.2020 r., w sprawie wnoszonej najpierw z dwu tytułów, a w Rocie próbowano dołączyć trzeci. Mimo że związek stron trwał 39 lat i strony miały dwoje dzieci, zapadł wyrok afirmatywny. Autor analizy przytacza ważne argumenty prawne dotyczące wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa, wierności małżeńskiej oraz bojaźni (s. 122–133 i 151–155). Zwraca uwagę, że wykluczenie nierozzerwalności może być absolutne lub warunkowe. Bardzo interesujące są też rozważania dotyczące wykluczenia wierności.

Kolejne dwa analizowane wyroki z jesieni 2020 r. (s. 157–192), rozpatrywane w Rocie jako w trzeciej instancji, zawierają rozstrzygnięcia zgodne z żądaniami stron powodowych. W pierwszym z tych wyroków Autor analizuje znaczenie braku wiary przy zawieraniu małżeństwa, co może wpływać na akceptację lub wykluczenie sakramentalności małżeństwa (s. 159–161). Rozstrzygające jest, czy wykluczenie

było wolą absolutną i przeważającą. W drugim wyroku szczególną uwagę zwrócono na przyczyny symulacji i ich charakter.

W dwóch ostatnich analizowanych wyrokach rotalnych (s. 193–230) potwierdzono ważność zawieranych małżeństw. Pierwszy był odpowiedzią na apelację wniesioną od wyroku Sądu Metropolitalnego w Warszawie, rozstrzygającego *negative* aż z czterech tytułów, a drugi od wyroku Trybunału Wikariatu Miasta Rzymu. W pierwszym wyroku potwierdzono, że małżeństwo tkwi w samej naturze ludzkiej. Stwierdzono też, iż stawiennictwo strony pozwanej w sądzie jest jej obowiązkiem moralnym. W obydwu analizach ks. prof. Góralski szczegółowo przedstawił motyw faktyczne zawarte w tych wyrokach. W sprawie pochodzącej z Polski sędziowie rotalni pochlebnie wyrazili się o staranności i wnikliwości sędziów turnusu rozstrzygającego w trybunale warszawskim. W drugim wyroku zawarte są m.in. interesujące rozważania dotyczące hipotetycznego wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa oraz znaczenia materiału dowodowego z wcześniejszych postępowań cywilnych stron. Autorzy (wyroku i opracowania) słusznie podkreślili, że samo pragnienie osoby zainteresowanej umożliwieniem jej uczestniczenia w życiu sakramentalnym Kościoła nie stanowi argumentu przemawiającego za nieważnością wcześniejszego małżeństwa.

W zakończeniu opracowania, które jest godnym docenienia podsumowaniem wyników analiz zawartych w 12 rozdziałach, Autor wskazał najważniejsze ich ustalenia i trafnie podkreślił, że w badanych wyrokach sędziowie zasadnie wskazali na negatywne zjawiska kulturowe, nasilające się w ostatnich dziesięcioleciach, sprzyjające poglądom i postawom przeciwnym nierozzerwalności małżeństwa (s. 232). Opracowanie daje dobry wgląd w różne formy, sposoby i postaci wykluczania nierozzerwalności małżeństwa. Zauważyć należy, że ks. prof. W. Góralski nie tylko referuje analizowane sprawy, zwraca uwagę na ważne wnioski dowodowe, lecz czasem także stawia pytania, kierowane domyślnie do redaktorów wyroków, a wymagające refleksji czytelnika i osób stosujących prawo (np. s. 41).

Przydatnym uzupełnieniem do przeprowadzonych analiz jest bardzo dobrze usystematyzowana bibliografia, w której Autor wyróżnił m.in.: przywoływane wyroki Roty Rzymskiej, kodeksy, dokumenty papieskie i Stolicy Apostolskiej oraz literaturę.

Tę cenną publikację z całym przekonaniem polecam przede wszystkim kanonistom, stosującym prawo małżeńskie i procesowe w administracji Kościoła i w sądach kościelnych, ale i studentom prawa kanonicznego, duszpasterzom oraz wszystkim zainteresowanym stosowaniem katolickiego prawa małżeńskiego i procesowego.

